Intervju s Peterom S. Adamsonom u povodu 900. godišnjice Ibn Rušdovog rođenja

IBN RUŠD NIJE BIO ZA SEKULARIZAM NITI RELIGIJSKO SLOBODOUMLJE

Razgovarao i s engleskog preveo: Haris DUBRAVAC

Sažetak: U intervjuu s prof. dr. Peterom S. Adamsonom, američkim filozofom i historičarom filozofije, povodom 900. godišnjice rođenja Ibn Rušda, razmatraju se današnje interesiranje za Ibn Rušda u zapadnom akademskom svijetu i najaktuelnija istraživačka pitanja u vezi s njegovim djelom – pogled na odnos između filozofije i religije te njegova teorija intelekta. Adamson iznosi prijedloge na koji način uspješno popularizirati imena poput Ibn Rušda na dopadljiv način bez pojednostavljivanja. Također, tretira se Ibn Rušdov utjecaj na predmoderni islamski svijet, kao i savremena recepcija njegovih djela koja često biva ideološki opterećena. Adamson smatra da je najvažniji zadatak za sadašnje razumijevanje ovog velikog tumača Aristotela objediniti različite strane Ibn Rušdove misli, spajajući njegove pravne s njegovim filozofskim spisima.

Ključne riječi: *Peter S. Adamson, Ibn Rušd, odnos filozofije i religije, teorija intelekta, recepcija, ideologizacija, Aristotel, pravna i filozofska djela*

Prof. dr. Peter S. Adamson (r. 1972) američki je filozof i historičar filozofije, profesor kasnoantičke i arapske filozofije na Univerzitetu Ludwig Maximilian u Münchenu. Doktorirao je na Univerzitetu Notre Dame, a predavao je na Kraljevskom koledžu u Londonu. Autor je više naučnih monografija i urednik brojnih zbornika iz historije filozofije. Široj javnosti najpoznatiji je kao autor i voditelj *podcasta* pod nazivom *History of Philosophy Without Any Gaps* (Cjelovita historija filozofije), jednog od najutjecajnijih svjetskih projekata za popularizaciju filozofije, što je preraslo u višetomnu seriju knjiga koju je objavio Oxford University Press.

NOVI MUALLIM: Poštovani prof. Adamson, voljeli bismo Vas na početku pitati da li Ibn Rušd i dalje izaziva veliko interesiranje u zapadnom akademskom svijetu i koja su danas najaktuelnija istraživačka pitanja u vezi s njegovim djelom?

ADAMSON: O, da, on definitivno i dalje pobuđuje veliko interesiranje. Vjerovatno teme koje se najviše razmatraju jesu njegov pogled na odnos između filozofije i religije u njegovom djelu *Odlučna rasprava*[1] i

[1] Ono je prevedeno na bosanski i hrvatski jezik: Ibn Rušd (Averroës), "Odlučna rasprava, određivanje prirode povezanosti između vjerozakona (šerijata) i filozofije", s arapskog preveo: Nevad Kahteran, *Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u BiH*, god. LXIII, br. 1–2, 3–4, 5–6, 2001, str. 57–64, 283–300, 499–513; id., *Knjiga prosudbene rasprave* (*Kitāb faṣl al-maqāl*), s arapskog preveo: Daniel Bučan, Zagreb, Demetra, 2006. – op. prev.

njegova teorija intelekta, ali, općenitije govoreći, radi se na njegovim komentarima o Aristotelu, njegovim pravnim teorijama, pa donekle i njegovim medicinskim spisima. Neki noviji radovi također su usmjereni na recepciju njegovih djela unutar islamskog svijeta, na što ćemo se kasnije vratiti.

NOVI MUALLIM: Kao autor i voditelj *podcasta* pod nazivom *History of Philosophy Without Any Gaps* privukli ste ogromnu popularnost, šta savjetujete današnjim proučavaocima i misliocima u pogledu skretanja pažnje na imena poput Ibn Rušda na dopadljiv način bez pojednostavljivanja?

ADAMSON: Mislim da je najvažnije ne potcijeniti inteligenciju i znatiželju publike izvan akademske zajednice. Moj *podcast* vjerovatno nije za svakoga, ali ga pokušavam producirati tako da ne pretpostavlja predznanje ili stručnost; s druge strane, pretpostavljam da će publika biti spremna baviti se čak i prilično "naprednim" ili složenim pitanjima sve dok ih dovoljno jasno objašnjavam. Smatram da mnogi u akademskoj zajednici pretpostavljaju kako informiranje javnosti uključuje neku vrstu (pretjeranog) pojednostavljivanja, međutim, ja mislim da je glavni problem veća jasnoća, a možda isto tako traženje dovoljno vremena i pažnje od publike da bi se određena pitanja valjano objasnila.

NOVI MUALLIM: Zašto Ibn Rušd nije ostvario znatan utjecaj u predmodernom islamskom svijetu? Jesu li bili presudni geografski, politički, teološki ili neki drugi razlozi?

ADAMSON: Sve donedavno bih i ja rekao da je njegov utjecaj u islamskom svijetu bio minimalan i zasjenjen recepcijom njegovih djela u kršćanskoj latinskoj i židovskoj hebrejskoj tradiciji. Iako je zaista bio utjecajniji u tim kontekstima i premda nije bio ni približno toliko utjecajan u islamskom svijetu kao Ibn Sina (Avicenna), ipak je imao određeni odjek i na islamskom Zapadu (naprimjer Ibn Tejmijje ga je čitao) i na Istoku; jedan moj kolega po imenu Reza Pourjavady trenutno radi na njegovoj iznenađujuće širokoj

prihvaćenosti u ranomodernoj Perziji. Zapravo, ovaj posljednji primjer na neki način može oslikati zašto općenito nije bio utjecajniji: ranomoderni Perzijanci jako su se zainteresirali za grčka filozofska djela koja su stoljećima ranije bila prevedena na arapski jezik. Stoga su se očekivano okrenuli Ibn Rušdu za smjernice u razumijevanju Aristotela. Budući da je veći dio filozofije u islamskom svijetu od otprilike 12. stoljeća bio uveliko posvećen Ibn Sinau, a ne više Aristotelu, Ibn Rušdov projekt će se mnogim misliocima učiniti prilično zastarjelim. Smatram da to, uz činjenicu da je djelovao u islamskoj Španiji – na zapadnom rubu islamskog svijeta, objašnjava zašto nije bio toliko utjecajan koliko je inače mogao biti.

NOVI MUALLIM: Da li je objektivno Ibn Rušda posmatrati samo kao Aristotelovog komentatora zanemarujući činjenicu da je bio glavni kadija u Kordobi i da se bavio fikhom?

ADAMSON: To je dobro zapažanje: ustvari, neki se bave njegovom pravnom mišlju, primjerice Ziad Bou Akl, ali se filozofi obično usredsređuju na njegove komentare. Izuzetak bi bila ranije spomenuta *Odlučna rasprava*, koja je vezana za filozofiju, ali je zapravo pravna prosudba. I ona i njegova druga filozofska djela, posebno ona o pravno

relevantnim pitanjima (poput retorike i politike), zaista treba čitati zajedno s njegovim pravnim spisima.

NOVI MUALLIM: Je li Ibn Rušd žrtva ideoloških promicanja kada se predstavlja npr. kao preteča sekularizma (čak postoji tzv. liberalna džamija Ibn-Rushd-Goethe u Berlinu)? Koliko se površno pristupa njegovom djelu, tj. koji su najvažniji zadaci pred savremenim istraživačima da bi se vjerodostojno poimali njegovi doprinosi?

ADAMSON: Kao što je pokazala još jedna moja kolegica – Anke von Kügelgen – u knjizi objavljenoj prije nekog vremena, Ibn Rušd je u islamskoj kulturi 20. stoljeća prihvaćen kao svojevrsni simbol racionalizma, čak i proevropskog sentimenta. On je svakako bio izrazito snažan racionalista, ali je takvo predstavljanje ipak prilično obmanjujuće; primjerice on ni na koji način nije bio za sekularizam niti religijsko slobodoumlje, posebno onda kada nije riječ o eliti. Ali on je bio samo jedan od mnogih klasičnih autora koji su poslužili kao inspiracija modernim islamskim političkim akterima, a još jedan primjer s islamskog Zapada jeste filozof-historičar Ibn Haldun. Stoga korištenje Ibn Rušda u tom pogledu nije jedinstveno, a često je bilo povezano i s vrlo ozbiljnim bavljenjem Ibn Rušdovim djelima i idejama, kao što vidimo naprimjer kod sjevernoafričkog filozofa Muhammeda el-Džabirija. Postoji i druga vrijedna sekundarna literatura o Ibn Rušdu na arapskom.

Po mom mišljenju, najvažniji zadatak za njegovo sadašnje razumijevanje bio bi objediniti različite strane njegove misli, kao što je ranije spomenuto, spajajući njegove pravne s njegovim filozofskim spisima. Čak i unutar strogo filozofskih spisa, koji su uglavnom komentari o Aristotelu, u nekim od zanimljivijih recentnih radova istražuje se kako se uklapaju različiti dijelovi njegovog mišljenja, kao što je primjerice Cristina Cerami učinila u radu u kojem se povezuje njegova fizika s njegovom metafizikom, ili što je Stephen Ogden uradio tumačeći njegovu teoriju intelekta unutar metafizičkog konteksta.

NOVI MUALLIM: Prema Vašem mišljenju, koja su Ibn Rušdova promišljanja najrelevantnija za 21. stoljeće, odnosno da je Ibn Rušd sada živ u 2026. godini, kako bi pisao i koje autore bi najviše poštovao? Može li se to uopće rekonstruirati?

ADAMSON: Teško pitanje! Mislim da bismo, osim ako ne promijenimo Ibn Rušda do neprepoznatljivosti, morali pretpostaviti da bi i dalje bio stručnjak za Aristotela. Zato bi se vjerovatno najugodnije osjećao na konferencijama o antičkoj filozofiji, sudjelujući s drugim proučavaocima Aristotela. Bio bi odličan kandidat za bilo koji odsjek kojem je potreban neko ko se bavi antičkom filozofijom!

Hvala Vam lijepa i čestitamo Vam na svim Vašim dosadašnjim akademskim uspjesima. Želimo Vam sve najbolje u privatnom i profesionalnom životu.

الملخص

حوار مع بيتر س. أدامسون بمناسبة الذكرى السنوية
التسعمائة لميلاد ابن رشد
لم يكن ابن رشد مؤيدا للعلمانية أو الحرية الدينية

حارث دوبرافاتس

في الحوار مع البروفيسور الدكتور بيتر س. أدامسون، الفيلسوف ومؤرخ الفلسفة الأمريكي، بمناسبة مرور 900 عام على ميلاد ابن رشد، نوقش الاهتمام الحالي بابن رشد في الأوساط الأكاديمية الغربية، وأحدث المسائل البحثية المتعلقة بأعماله، لاسيما نظرته إلى العلاقة بين الفلسفة والدين ونظرية العقل. ويقدم أدامسون مقترحات حول كيفية نشر الأسماء اللامعة أمثال ابن رشد بأسلوب سلس ومفهوم دون تبسيط. كما يتناول تأثير ابن رشد في العالم الإسلامي في العصور القديمة، بالإضافة إلى التقبل العصري لأعماله، التي غالبا ما تكون مثقلة أيديولوجيا. ويرى أدامسون أن أهم مهمة لفهم هذا الشارح العظيم لأرسطو اليوم هي توحيد الجوانب المختلفة في فكر ابن رشد، بضم كتاباته الفقهية إلى أعماله الفلسفية.

الكلمات المفتاحية: بيتر س. أدامسون، ابن رشد، العلاقة بين الفلسفة والدين، نظرية العقل، التلقي، الأدلجة، أرسطو، الأعمال الفقهية والفلسفية.

Abstract

IBN RUSHD WAS NOT IN FAVOR OF SECULARISM OR RELIGIOUS FREE THINKING

Haris Dubravac

In this interview with Professor Dr. Peter S. Adamson, an American philosopher and historian of philosophy, conducted on the occasion of the 900th anniversary of Ibn Rushd's birth, the discussion focuses on the contemporary interest in Ibn Rushd within Western academia and the most significant current areas of research on his thought, particularly his understanding of the relationship between philosophy and religion and his theory of the intellect. Adamson also offers suggestions on how figures such as Ibn Rushd can be successfully popularized without oversimplifying their ideas. The interview further addresses Ibn Rushd's influence on the premodern Islamic world, as well as the contemporary reception of his works, which is often shaped by ideological interpretations. Adamson argues that the most important task for the present-day understanding of this great interpreter of Aristotle is to integrate the different dimensions of Ibn Rushd's thought by reading his legal writings alongside his philosophical works.

Keywords: Peter S. Adamson, Ibn Rushd, the relationship between philosophy and religion, theory of the intellect, reception, ideologization, Aristotle, legal and philosophical works